

Bausmių bendrinimo ypatumai ir galutinės bausmės teisingumas Lietuvos teismų praktikoje

Darius Pranka

Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas
Law Institute of the Lithuanian Centre for Social Sciences
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius
Tel. (+370 5) 2497591
El. paštas darius.pranka@gmail.com

Santrauka. Bausmių bendrinimo klausimas baudžiamosios teisės mokslininkų jau kurį laiką nenagrinėjamas ir nepelnytai pamirštas, nors kaltininkui bausmių bendrinimo būdas ir galutinės bausmės dydis yra labai svarbus. Reikia pabrėžti, kad teismų praktikoje gana dažnai kyla įvairių problemų, susijusių su teisingu ir tinkamu bausmių subendrinimu, dėl to kartais labai lengva pasiklysti bausmių dydžių, skaičių ir galutinės bausmės skaičiavimo labirintuose. Straipsnis pradedamas pateikiant neigiamą teismų praktikos pavyzdį, kai žemesnės instancijos teismas, ignoruodamas apeliacinės instancijos teismo sprendimą, po bausmių subendrinimo nutarė atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą. Toliau autorius kelia klausimą, kodėl baudžiamasis įstatymas numato tik pridedamų bausmių minimalius dydžius, tačiau, bendrinant kelis nuosprendžius, nėra privaloma pridėti bent minimalią bausmių dalį. Kita vertus, šios problemos kontekste galime pagrįstai abejoti, ar tais atvejais, kai kaltininkas padaro keliasdešimt ar kelis šimtus nusikalstamų veikų, bendrinant bausmes ir pridedant po minimalią kiekvienos bausmės dalį, galutinės bausmės dydis nėra per griežtas. Galiausiai straipsnio pabaigoje parodomi bausmių bendrinimo sunkumai, kai bausmes tenka bendrinti vienu metu taikant LR baudžiamojo kodekso 63 straipsnį ir LR baudžiamojo kodekso 64 straipsnį.

Pagrindiniai žodžiai: teisinga bausmė, bausmių bendrinimas, galutinė bausmė, proporcingumas.

Received: 01/11/2023. Accepted: 12/12/2023

Copyright © 2023 Darius Pranka. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Peculiarities of consolidation of criminal penalties and the justice of the final sentence in the practice of Lithuanian courts

Summary. Scholars of criminal law have not considered the issue of consolidation of criminal penalties for some time, and it has been undeservedly forgotten. However, the method of consolidation of criminal penalties and the size of the final punishment are very important for the defendant. In addition, in judicial practice, there are often various problems related to the correct and appropriate summation of sentences. It is sometimes very easy to get lost in the labyrinths of sentence sizes, numbers and calculation of the last sentence. The article begins by presenting a negative example of judicial practice, when the lower court, ignoring the decision of the appeal court, decides to postpone the execution of the prison sentence after the sentence has been combined. Next, the author raises the question of why criminal law provides only the minimum amount of penalties to be added. Still, when putting together several sentences, adding at least the minimum part of the penalties is not mandatory. On the other hand, in the context of this problem, we can reasonably doubt whether, in cases where the offender commits several dozen or several hundred criminal acts, putting together the punishments and adding a minimum part of each punishment, the last punishment is not too severe. Finally, at the end of the article, the difficulties of putting together punishments are shown when punishments have to be shared by simultaneous application of Article 63 of the Criminal Code and Article 64 of the Criminal Code.

Keywords: fair punishment, consolidation of penalties, the final punishment, proportionality.

Įvadas

Iš pirmo žvilgsnio bausmių bendrinimas ir jo taisyklės neatrodo itin reikšmingos. Gali susidaryti įspūdis, kad kaltininkui svarbiausia, kokia bausmė jam bus paskirta už jo padarytą konkretų nusikaltimą ar kelias nusikalstamas veikas, nes tokiu būdu aiškiai įvertinama konkretaus nusikaltimo pavojingumas, kaltininko asmenybė ir jo elgesys būtent to nusikaltimo padarymo metu. Kita vertus, iš nuteistųjų reakcijų paskelbus nuosprendį bei vėliau teikiamų apeliacinių bei kasacinių skundų galima spręsti, jog vis dėlto nubaustajam labai svarbu (gal net žymiai svarbiau) galutinė paskirta bausmė. Galbūt kartais net ne taip įdomu, iš kokių dalių galutinė bausmė susidarė, bet esmė – paskirtos galutinės bausmės dydis. Juk būtent šią bausmę, o ne bausmes už atskiras nusikalstamas veikas jam reikės vykdyti. Tokiame kontekste Lietuvos Respublikos

baudžiamojo kodekso (toliau – ir BK) 63 ir 64 straipsniai, reguliuojantys bausmių bendrinimo klausimus, tampa itin reikšmingi.

Peržvelgus pastarųjų 10–15 metų mokslinę literatūrą, galima pastebėti, kad didžioji dauguma vienokio ar kitokio svorio mokslinių publikacijų vis dėlto dažniausiai analizuoja bausmės skyrimo problemas. Tuo metu bausmių bendrinimo klausimai lieka iš esmės pamiršti – šios baudžiamojo įstatymo normos buvo nagrinėtos gana seniai ir tik epizodiškai. Vienas pirmųjų daugiausia dėmesio bausmių bendrinimo problemoms buvo skyręs Tomas Girdenis (Girdenis, 2010; Girdenis, 2012), kiek anksčiau bausmių bendrinimą dalinio sudėjimo būdu tyrė Kristina Chlebinskaitė (Chlebinskaitė, 2008), o bausmių bendrinimą su užsienio valstybės nuosprendžiu nagrinėjo Justas Namavičius (Namavičius, 2018). Tenka pripažinti, kad šiam baudžiamojo įstatymo institutui mokslininkų dėmesio trūksta, todėl straipsnio tema yra nauja ir aktuali, o nagrinėjamos problemos ir kylantys ginčai neretai sprendžiami skirtingų instancijų teismuose. Tokios situacijos kontekste atliktas tyrimas gali būti reikšmingas tiek baudžiamosios justicijos moksle, tiek teisėsaugos institucijų veikloje, o galiausiai pateiktos išvados galėtų turėti įtakos įstatymo leidėjui sprendžiant dėl esamo teisinio reguliavimo tobulinimo ar keitimo.

Dalis problemų (pastebėtų ir minėtose publikacijose) buvo taisomos keičiant BK 63 ir 64 straipsnio turinį: 2017 m. rugsėjo 28 d. buvo priimtas įstatymas, kuriuo pakeista BK 63 straipsnio 4 dalis, nustatant, kad turi būti nurodomi kiekvienos iš pridedamų bausmės dalių parinkimo motyvai, taip pat pridedamos bausmės dalis negali būti mažesnė negu minimalus tos bausmės rūšies dydis. Šie pakeitimai buvo viena iš priežasčių, lėmusių temos pasirinkimą ir siekį išnagrinėti teismų praktiką, kuri turėtų atspindėti minėtą įstatymo leidėjo valią.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti ir apibendrinti teismų praktikoje kylančias kai kurias aktualias bausmių bendrinimo problemas ir šiuo klausimu esamą teismų praktiką, kritiškai įvertinti dabartinį teisinį šio klausimo reguliavimą ir jo trūkumus, pateikti galimus baudžiamojo įstatymo tobulinimo siūlymus. Tyrime naudojami metodai: analizės ir sintezės (teismų sprendimų ir teisės aktų), loginis, sisteminis ir lyginamasis. Tokios analizės pagrindu autorius padarys išvadas ir teiks rekomendacijas dėl baudžiamojo įstatymo tobulinimo.

1. Ankstesniais nuosprendžiais subendrintų bausmių subendrinimas nuosprendžių vykdymo procese

Susipažinus su nemaža dalimi pastarųjų metų teismų praktikos baudžiamosiose bylose, kuriose buvo sprendžiami bausmių bendrinimo klausimai, matyti, jog paprastai bausmės su pirmesniu nuosprendžiu paskirta bausme (ar jau subendrinta bausme) yra subendrinamos dviem būdais. Pirmuoju būdu teismas bausmes bendrina tuo atveju, jeigu pirmesnis nuosprendis yra įsiteisėjęs (ir teisėjas „nepamiršta“ to padaryti): tuomet teismas, priėmęs naują nuosprendį ir paskyręs bausmę, šią bausmę, vadovaudamasis BK 63 straipsnio 9 dalimi, subendrina su pirmesniu nuosprendžiu paskirta bausme. Antrasis būdas taikomas, kai naujo nuosprendžio priėmimo metu bausmė su pirmesniu nuosprendžiu paskirta bausme nėra subendrinama, nes paprastai anksčiau priimtas nuosprendis dar nebūna įsiteisėjęs. Todėl bausmės subendrinamos bausmių vykdymo metu, dažniausiai pagal bausmę vykdančios institucijos teikimą. Tačiau ir šiuo atveju taikoma BK 63 straipsnio 9 dalis, tik procesas dėl bausmių bendrinimo kiek kitoks ir paprastai ilgesnis, nes turi įsiteisėti visi konkretaus kaltininko atžvilgiu priimti nuosprendžiai.

Gana dažnai teismų praktikoje pasitaiko situacija, kai pastaruoju būdu reikia subendrinti laisvės atėmimo bausmes, kai kurios nors iš jų vykdymas vienu iš nuosprendžių buvo atidėtas pagal BK 75 straipsnio 1 dalį, o kitu nuosprendžiu buvo nuspręsta bausmės vykdymo atidėjimo netaikyti. Subendrinus tokias bausmes, baudžiamasis įstatymas nedraudžia pritaikyti BK 75 straipsnio ir atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą subendrintai bausmei. Tačiau tokiais ir panašiais atvejais kasacinis teismas formuoja gana griežtus kriterijus: „*Baudžiamajame įstatyme nenustatytas reikalavimas, kad nuteistajam bausmės vykdymo atidėjimas gali būti taikomas vieną kartą, tačiau bausmės vykdymo atidėjimo esmė, paskirtis ir taikymo sąlygos suponuoja išvadą, jog pakartotinis šio instituto taikymas galimas tik išimtiniais atvejais*“ (LAT 2K-244-976/2021).

Vis dėlto kartais teismai priima sprendimus, ne tik neatitinkančius kasacinio teismo praktikos, bet ir nederančius su Konstitucijoje įtvirtinta instancine teismų sistema. Štai vienas asmuo 2022 m. kovo 28 d. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu buvo nuteistas laisvės atėmimo bausme (Vilniaus miesto apylinkės teismas 1-148-827/2022). Šis nuosprendis įsiteisėjo 2022 m. rugsėjo 15 d., kai apeliacinės instancijos teismas kiek pakeitė apylinkės teismo nuosprendį, tačiau kartu pateikdamas konkrečius argumentus sprendė, kad nėra

pagrindo taikyti BK 75 straipsnį ir atidėti paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą (Vilniaus apygardos teismas 1A-414-988/2022).

Panašiu laiku, 2022 m. liepos 8 d., to paties asmens atžvilgiu buvo priimtas Vilniaus regiono apylinkės teismo Trakų rūmų nuosprendis, kuriuo jam buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė, jos vykdymą atidedant (Vilniaus regiono apylinkės teismas 1-36-804/2022). Šis nuosprendis įsiteisėjo Vilniaus apygardos teismui 2022 m. spalio 10 d. nuosprendžiu (Vilniaus apygardos teismas 1A-587-1036/2022) pagal nuteistojo apeliacinį skundą išnagrinėjus bylą ir palikus galioti pritaikytą BK 75 straipsnį (galbūt ir dėl to, jog šioje byloje nebuvo prokuroro ar nukentėjusiojo skundo sunkinti nuteistojo padėtį).

Susiklosčius situacijai, kai to paties asmens atžvilgiu buvo priimti skirtingi sprendimai (bausmės atidėjimo klausimu), abiem nuosprendžiams įsiteisėjus, apylinkės teismas sprendė dėl šių bausmių subendrinimo. Ir šioje proceso stadijoje buvo priimtas įdomus ir labai keistas sprendimas. Vilniaus regiono apylinkės teismo Trakų rūmų 2022 m. gruodžio 5 d. nutartimi (Vilniaus regiono apylinkės teismas T-948-804/2022) buvo subendrintos laisvės atėmimo bausmės, o paskirtos subendrintos laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas. Įdomu tai, kad šioje nutartyje nebuvo išsakytas nė vienas argumentas, kodėl tai yra išskirtinis atvejis, kokie požymiai rodo, kad bausmės tikslai gali būti pasiekti dar kartą atidedant laisvės atėmimo bausmės vykdymą, o tai verčia abejoti tokio sprendimo atitiktimi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamai teismų praktikai. O keistas dalykas buvo tas, kad pirmosios instancijos sprendimu buvo nuspręsta atidėti ir laisvės atėmimo bausmės (kuri apylinkės teismo buvo subendrinta), iš esmės paskirtos (paliktos galioti) apeliacinės instancijos teismo sprendimu, vykdymą net ir tada, kai apeliacinės instancijos teismo sprendime buvo išdėstyti motyvai, kodėl bausmės vykdymo atidėjimas nėra galimas. Galiausiai tokia subendrinta bausmė liko galioti (dėl nesuprantamų priežasčių neskundžiant prokuratūrai), o prasidėjęs laisvės atėmimo bausmės vykdymas buvo sustabdytas. Autoriaus nuomone, tokie, nors reti ir išskirtiniai, atvejai rodo, kad problemų bendrinant bausmes tikrai neišvengiamo, taip pat ir tai, kad teisėjams ir prokurorams būtina kelti kvalifikaciją baudžiamosios justicijos srityje, siekiant išvengti tokių situacijų ateityje.

Kitas įdomus klausimas, susijęs su laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimu – ar šios bausmės atidėjimo terminas turi būti įskaitomas į vėliau paskirtą realiai atliktiną laisvės atėmimo bausmę? Pavyzdžiui, asmuo bausmės atidėjimo terminu buvo probuojamas ir šiam terminui besibaigiant buvo

priimtas kitas nuosprendis (dėl nusikalstamos veikos, padarytos iki pirmojo nuosprendžio priėmimo). Tokiu atveju naujai paskirtą laisvės atėmimo bausmę reikia subendrinti su anksčiau paskirta laisvės atėmimo bausme (kurios vykdymas buvo atidėtas). Šias bausmes subendrinus ir paskyrus realią laisvės atėmimo bausmę, galima svarstyti, ką daryti su tuo laikotarpiu, kai kaltininkas buvo probuojamas ir jam buvo skaičiuojamas laisvės atėmimo bausmės atidėjimo terminas? Ar tokiu atveju reikia įskaityti probacijos terminą į realiai paskirtos laisvės atėmimo bausmės laiką? Toks ginčas buvo kilęs bylose ir buvo sprendžiamas teismų praktikoje. Teismai laikosi pagrįstos pozicijos, jog šis laikas į bausmės terminą neturi būti įskaitytas: „*Su bausmės vykdymu susijusiuose teisės aktuose įstatymų leidėjas nėra nustatęs, jog laikotarpis, kai asmuo buvo probuojamas, turi būti įskaitomas į teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės atlikimo terminą. Pagal BK 63 straipsnio 9 dalį ir 66 straipsnį, į paskirtą bausmę gali būti įskaitomas tik kardomasis kalinimas arba ankstesniu nuosprendžiu paskirta ir visiškai ar iš dalies atlikta bausmė. Todėl į paskirtos ir subendrintos bausmės laiką nėra pagrindo įskaityti laisvės atėmimo bausmės atidėjimo laiką*“ (Vilniaus apygardos teismas T-34-988/2023; Panevėžio apygardos teismas 1S-249-531/2017; Vilniaus apygardos teismas 1S-464-626/2016). Be abejo, iš kitos pusės, galima gan pagrįstai teigti, kad į įvairiais apribojimais ir draudimais apsunkintą gyvenimo laikotarpį nebus niekaip atsižvelgta, tačiau vien šio argumento nepakanka išvadai, jog bausmės atidėjimo laikas galėtų būti prilyginamas pačiai bausmei.

2. Subendrintų bausmių bendrinimo problemos su nauju nuosprendžiu paskirta bausme

Gana seniai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje buvo kilusi diskusija dėl to, kokių būdu turi būti subendrinta bausmė, paskirta naujaisiu (paskutiniu) nuosprendžiu, su ankstesniu nuosprendžiu paskirta (subendrinta) bausme ar keliais nuosprendžiais paskirtomis keliomis bausmėmis. Esminis lūžis teismų praktikoje įvyko Lietuvos Aukščiausiajam Teismui 2007 metais priėmus nutartį (LAT 2K-P-193/2007), kuria buvo pakeista iki tol galiojusi teismų praktika, kai, naujai paskirtą bausmę bendrinant su ankstesniais nuosprendžiais paskirtomis bausmėmis, reikėdavo išbendrinti pirmesniais nuosprendžiais subendrintas bausmes ir tik tuomet jas visas subendrinti tarpusavyje. Nors teisės mokslininkai ir kritikavo pasikeitusią teismų praktiką

(Girdenis, 2012), tačiau verta pažymėti, kad būtent tokia praktika išliko iki pat šiol ir dar ne kartą buvo kartojama vėlesniuose kasacinio teismo sprendimuose. Kadangi nei teismų praktikoje, nei baudžiamosios teisės doktrinoje daugiau dėl šio klausimo nebuvo kilę ginčų ar diskusijų, plačiau tokio bendrinimo nauda nebus analizuojama. Autorius iš esmės pritaria, kad 2007 metais pakeista ir iki šiol taikoma bausmių bendrinimo tvarka yra teisinga bei pagrįsta, gerokai supaprastinanti praktikoje kylančius bausmių bendrinimo sunkumus, užtikrinanti kaltininkui teisę būti nubaustam tokia pačia galutine subendrinta bausme, kaip ir tuo atveju, jeigu būtų nagrinėjama viena byla. Būtent tokios esminės taisyklės akcentuojamos teismų sprendimuose: „*Teismas, skirdamas galutinę subendrintą bausmę, privalo užtikrinti, kad asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn lygiai taip pat, kaip tai būtų daroma ne keliais, o vienu apkaltinamuoju nuosprendžiu. Bausmės turi būti pridedamos prie griežčiausios bausmės, paskirtos už vieną iš padarytų nusikalstamų veikų; iš dalies turi būti pridedamos už kitas veikas paskirtos švelnesnės bausmės; galutinė subendrinta bausmė turi būti griežtesnė už griežčiausią iš paskirtų už atskiras nusikalstamas veikas bausmių*“ (LAT 2K-P-193/2007, LAT 2A-7-1-1073/2018, LAT 2A-7-6-976/2021).

Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad toks bendrinimo būdas ir jo įstatyminis reguliavimas nėra visiškai aiškus bei tikslus, o teismai, tokiu būdu bendrinami bausmes, neretai susiduria su įvairaus pobūdžio problemomis. Autoriaus nuomone, kelios iš jų vertos atskiros analizės.

Jau minėta, kad nuo 2017 m. spalio 6 d. BK 63 straipsnio 4 dalis (2017 m. rugsėjo 28 d. įstatymo redakcija) papildyta naujomis nuostatomis: 1) iš dalies pridedant švelnesnes bausmes nurodomi ir kiekvienos iš pridedamų bausmės dalių parinkimo motyvai; 2) pridedamos bausmės dalis negali būti mažesnė negu minimalus tos bausmės rūšies dydis, išskyrus atvejus, kai pridedama neatliktos bausmės dalis yra mažesnė už šį dydį.

Viena iš problemų kyla dėl teismų motyvavimo parenkant konkretų pridedamos bausmės dydį. Susipažinus su gana dideliu skaičiumi pirmosios instancijos teismų priimtų nuosprendžių, galima daryti išvadą, jog didžiojoje dalyje jų teismai, prie griežtesnės bausmės pridėdami švelnesnę, nenurodo jokių motyvų, pagrindžiančių pridedamos bausmės dalį. Kartu su šiuo baudžiamojimo įstatymo pažeidimu „keliauja“ ir kitas, galbūt ne pažeidimas, o labiau procesinio dokumento trūkumas – teismai paprastai nenurodo konkrečios pridedamos bausmės dalies. Tokiu būdu nuteistajam, prokurorui ar aukštes-

nės instancijos teismui tenka patiems skaičiuoti pridėtos bausmės dalį, jeigu tai padaryti yra įmanoma dėl nedidelio subendrinto bausmių skaičiaus. Būtent galimybė suskaičiuoti pridėtos bausmės dalį kai kuriais atvejais padeda kasaciniam teismui nekonstatuoti esminio baudžiamojo įstatymo pažeidimo, nes pridedamos bausmės dalies nustatymas tiesiogiai susijęs su jo parinkimo motyvais: „*Skundžiamame nuosprendyje apeliacinės instancijos teismas ištis nepateikė pridedamų bausmių dalių dydžių parinkimo motyvų ir tai laikytina nuosprendžio surašymo trūkumu, tačiau, kasacinės instancijos teismo vertinimu, šis trūkumas yra neesminis ir nuteistojo R. S. teisinės padėties nekeičiantis. Pagal byloje nustatytas aplinkybes matyti, kad pridedamų bausmių dalys nėra aiškiai per griežtos, o ir kasaciniame skunde nėra argumentuojama, koku pagrindu pridedamų bausmių dalių dydžiai turėtų būti mažesni*“ (LAT 2K-35-628/2023). Nepaisant to, kad toks pažeidimas nėra pripažįstamas esminiu, tačiau teisėjai bendrindami bausmes būtent pridedamų bausmių parinkimo motyvams bei konkrečioms pridedamų bausmių dydžiams turi skirti daugiau dėmesio. Manytina, kad bausmės vis dar bendrinamos įpratus prie anksčiau galiojusio reguliavimo, kai tokių argumentų iš teismų dar nebuvo reikalaujama. Tikėtina, kad ateityje ši problema išsprendžs savaime, aukštesnės instancijos teismams vis primenant padarytus proceso įstatymo pažeidimus.

Kita problema yra susijusi su teisiniu reguliavimu. Pakeitus BK 63 straipsnio 4 dalį ir nurodžius, kad pridedamos bausmės dalis negali būti mažesnė negu minimalus tos bausmės rūšies dydis, buvo išspręstas tik vienas klausimo aspektas, tai yra, kad subendrinant bausmes nebūtų pridėta mažesnė nei minimali įstatyme įtvirtinta bausmės dalis. Tačiau nei BK 63 straipsnyje, nei apskritai baudžiamajame įstatyme nėra numatyta, kokia bausmės dalis turi būti pridedama tuo atveju, kai bendrinamos tarpusavyje skirtingais nuosprendžiais paskirtos galutinės subendrintos bausmės. Taikant BK 63 straipsnį, dažnai šio straipsnio 9 dalį, prie griežtesnės subendrintos bausmės yra pridedama dalis pirmesniu nuosprendžiu paskirtos irgi subendrintos švelnesnės bausmės. Nors pridedamos bausmės dydis kartais yra motyvuojamas, tačiau nėra reikalaujama pridėti kokį nors minimalų subendrintos bausmės dydį. Tai reiškia, kad tokiu atveju gali būti nesilaikoma kasacinio teismo formuluojamos taisyklės, jog teismas, skirdamas galutinę subendrintą bausmę, privalo užtikrinti, kad asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn lygiai taip pat, kaip tai būtų daroma ne keliais, o vienu apkaltinamuoju nuosprendžiu. Nes vienu nuosprendžiu bendrinant visas bausmes, pavyzdžiui, dalinio sudėjimo būdu,

nuo kiekvienos švelnesnės bausmės bus pridėta bent po minimalų tos bausmės dydį. Tačiau pirmesniu nuosprendžiu šias bausmes subendrinus, o vėliau subendrintą bausmę bendrinant su vėlesniu nuosprendžiu paskirta griežtesne bausme, pridėtos pirmesniu nuosprendžiu paskirtos subendrintos bausmės dalis gali būti mažesnė, nei atskirų minimalių bausmių, paskirtų už kiekvieną nusikalstamą veiką, suma. Kad būtų aiškesnis pateiktos situacijos vaizdas, pateiksiu praktinį pavyzdį, atkreipdamas dėmesį, kad tokios situacijos teismų praktikoje yra gana dažnos.

Štai Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. liepos 16 d. nuosprendžiu (Vilniaus miesto apylinkės teismas 1-1505-1015/2020) A. D. pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 178 straipsnio 2 dalį (5 veikos) buvo paskirta subendrinta bausmė – laisvės atėmimas 3 metams, kuri sumažinta vienu trečdaliu iki laisvės atėmimo 2 metams. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1, 4 ir 9 dalimis, ši bausmė buvo subendrinta su Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. birželio 3 d. nuosprendžiu (Vilniaus miesto apylinkės teismas 1-1481-1100/2020) paskirta galutine bausme – laisvės atėmimu 1 metams ir 2 mėnesiams, taikant dalinį bausmių sudėjimą, prie paskirtos griežtesnės bausmės pridėdamas dalį ankstesniu nuosprendžiu paskirtos bausmės, ir paskirta galutinė subendrinta bausmė – laisvės atėmimas 2 metams ir 6 mėnesiams. Svarbu tai, kad pirmesniu 2020 m. birželio 3 d. nuosprendžiu A. D. buvo nubaustas dėl dviejų nusikalstamų veikų (BK 178 straipsnio 2 dalis), be to, šios bausmės dalinio sudėjimo būdu buvo subendrintos su dar ankstesniu nuosprendžiu paskirta bausme, taip pat pagal BK 178 straipsnio 2 dalį. Tai reiškia, kad prie paskutiniu (2020 m. liepos 16 d.) nuosprendžiu paskirtos bausmės (2 metų) buvo pridėti 6 mėnesiai laisvės atėmimo, t. y. po 3 mėnesius ($3 + 3 = 6$) už dvi anksčiau padarytas nusikalstamas veikas. Tuo metu bausmės, paskirtos už trečią analogišką veiką, neliko. Kitaip sakant, jeigu visos bausmės būtų skiriamos vienoje byloje ir priimant vieną nuosprendį (pagal minėtą kasacinio teismo praktiką galutinė bausmė turi likti tokia pati), tai pagal teisinę reguliavimą nuo kiekvienos paskirtos bausmės turėtų būti pridėdama bent po 3 mėnesius, o tai reiškia, kad nuteistajam turėjo būti paskirta bent 2 metų ir 9 mėnesių laisvės atėmimo bausmė. Taigi, bendrinant ne atskiras bausmes, o nuosprendžius ir jais subendrintas bausmes, galimos situacijos, kai (nepagrįstai) palengvinama kaltininko padėtis, paskiriant švelnesnę galutinę bausmę.

Tokių pavyzdžių būtų galima surasti ir daugiau, ypač tose bylose, kur asmenys teisiami daug kartų už gana nemažą skaičių padarytų panašaus pobū-

džio nusikalstamų veikų, arba bylose, kuriose kaltininkams taikomas bausmės mažinimas vienu trečdaliu. Autoriaus nuomone, tokia situacija susidarė dėl įstatymo leidėjo nuoseklumo stokos. Parlamentas, priimdamas minėtus BK 63 straipsnio pakeitimus, siekė, kad bendrinant bausmes, paskirtas už atskiras nusikalstamas veikas, asmuo neliktų nenubaustas už kurią nors iš jų, todėl nustatė pareigą pridėti bent po minimalią dalį šios bausmės. Tačiau nebuvo atsižvelgta į tuo metu jau apie dešimt metų taikomą teismų praktiką bendrinti nuosprendžiais paskirtas subendrintas bausmes, jų neišbendrinant, todėl baudžiamasis įstatymas nebuvo koreguotas ar pakeistas dėl nuosprendžių bendrinimo taisyklių. Apskritai šiuo metu įstatymas nenumato taisyklių, kaip reikėtų bendrinti nuosprendžiais paskirtas bausmes – šias taisykles suformavo tik teismai. Autoriaus nuomone, vis dėlto atitinkamas įstatymo pakeitimas būtų vertinamas teigiamai, nes juo teismas galėtų būti įpareigojamas, bendrinant nuosprendžiais anksčiau subendrintas bausmes, atsižvelgti į bausmių, paskirtų už atskiras nusikalstamas veikas, skaičių ir minimalų atitinkamų bausmių dydį. Tokiu atveju, analogiškai šiuo metu galiojančiai BK 63 straipsnio 4 daliai, būtų privaloma pridėti subendrintos bausmės dalį, kuri nebūtų mažesnė nei minimalių bausmių, paskirtų už atskiras nusikalstamas veikas, suma tuo atveju, jeigu teismas bausmes bendrintų dalinio bausmių sudėjimo būdu. Kita vertus, nepakeitus teisinio reguliavimo, šią problemą galėtų išspręsti teismai, suformuodami atitinkamą praktiką nuosprendžių bendrinimo klausimais.

3. Subendrintos bausmės dydis – teisinės sąlygos paskirti per švelnią ar per griežtą galutinę bausmę

Autoriaus vertinimu, dar viena galima problema (gal labiau teorinė) taip pat yra susijusi su BK 63 straipsnio 4 dalies nauja redakcija, pagal kurią pridedamos bausmės dalis negali būti mažesnė negu minimalus tos bausmės rūšies dydis, išskyrus atvejus, kai pridedama neatliktos bausmės dalis yra mažesnė už šį dydį. Baudžiamajame įstatyme (bendrojoje dalyje) terminuoto laisvės atėmimo bausmės minimalus dydis yra trys mėnesiai. Skirtingai negu baudos bausmės rūšis, terminuoto laisvės atėmimo bausmės dydis neskirstomas pagal nusikaltimo sunkumą. Kitaip sakant, nepaisant to, už kokio sunkumo nusikaltimą bus nuteistas kaltininkas, bendrinant bausmes jam gali būti pridėti vos trys mėnesiai kitos laisvės atėmimo bausmės. Pavyzdžiui, jeigu asmuo buvo nuteistas pagal BK 260 straipsnio 2 dalį minimalia 8 metų laisvės atėmimo

bausme, o pagal BK 260 straipsnio 3 dalį – minimalia 10 metų laisvės atėmimo bausme, šias bausmes bendrinant prie griežtesnės 10 metų laisvės atėmimo bausmės galima pridėti vos 3 mėnesius iš paskirtos 8 metų laisvės atėmimo bausmės. Nors teismų praktikos, patvirtinančios tokią teorinę situaciją, autoriui nepavyko surasti, tačiau teisiniame reguliavime vis dėlto yra sudarytos prielaidos tokiai situacijai susidaryti.

Taigi galbūt pridedant dalį laisvės atėmimo bausmės reikėtų atsižvelgti į nusikaltimų sunkumą? Kaip pavyzdį galima pateikti baudos bausmių dydžius. Baudos bausmės dydžiai tiek apskritai, tiek ir už įvairaus sunkumo nusikaltimus nėra numatyti BK Specialiojoje dalyje – jie įtvirtinti tik BK Bendrojoje dalyje. Todėl bendrinant baudos bausmes laikoma, kad minimalus baudos dydis už sunkų nusikaltimą yra gerokai didesnis nei minimalus baudos dydis už nesunkų nusikaltimą. Tuo metu terminuoto laisvės atėmimo bausmės maksimalūs dydžiai, be to, kartais ir minimalūs, yra įtvirtinti BK Specialiojoje dalyje, atsižvelgiant į konkretaus nusikaltimo rūšį (sunkumą), pavojingumą ir pobūdį. Tais atvejais, kai BK Specialiojoje dalyje terminuoto laisvės atėmimo bausmės dydis nėra nurodytas, laikoma, kad jis atitinka BK Bendrojoje dalyje įtvirtintą – 3 mėnesius. Tokiame teisinio reguliavimo kontekste kyla klausimas – koks minimalus laisvės atėmimo bausmės dydis įstatymo leidėjo buvo turimas mintyje ir valioje? Ar šis minimalus dydis visais atvejais turi būti tik 3 mėnesiai, o galbūt tais atvejais, kai terminuoto laisvės atėmimo minimumas yra numatytas BK Specialiojoje dalyje, turi būti taikomas būtent pastarasis dydis? Teismų praktika susiformavo ta linkme, kad paprastai vertinama, jog minimalus terminuoto laisvės atėmimo bausmės dydis yra 3 mėnesiai, nepriklausomai nuo nusikaltimo sunkumo. Dažnai šis dydis ir yra pridedamas bendrinant paskirtas laisvės atėmimo bausmes dalinio bausmių sudėjimo būdu.

Vis dėlto, autoriaus manymu, tokia teismų praktika nėra pagrįsta ir teisinga, nes tokiu būdu sudaromos galimybės kaltininkui po subendrinimo paskirti per švelnią, neteisingą ir neproporcingą bausmę. Be to, tokiai praktikai trūksta ir nuoseklumo, lyginant su baudos bausmės subendrinimu, nes, kaip minėta, bendrinant baudos bausmes dalinio sudėjimo būdu, pridedamos bausmės dydis priklauso nuo nusikaltimo sunkumo, o bendrinant laisvės atėmimo bausmes, nusikaltimo sunkumas neturi reikšmės. Todėl būtų galima siūlyti, kad bent tais atvejais, kai minimalus laisvės atėmimo bausmės dydis yra nustatytas konkretaus straipsnio sankcijoje (BK Specialiojoje dalyje), bendrinant bausmes, pridedamos bausmės dalis negalėtų būti mažesnė už šį dydį. Vis dėlto

toks siūlymas gali atrodyti per griežtas, nes galutinė bausmė po subendrinimo gali išeiti iš tiesų itin didelė. Galimas ir kitas variantas, kuris būtų ne toks drastiškas. Pavyzdžiui, tais atvejais, kai straipsnio sankcijoje minimalus laisvės atėmimo bausmės dydis nėra nustatytas, reikėtų vadovautis BK Bendrojoje dalyje nustatytu trijų mėnesių laisvės atėmimo bausmės terminu, o tais atvejais, kai straipsnio sankcijoje minimalus tokios bausmės dydis yra nustatytas, pridėdamos bausmės dydis negalėtų būti mažesnis nei trečdalis (ketvirtadalis ir pan.) įstatyme nustatytos arba teismo paskirtos (jeigu paskiriama švelnesnė bausmė nei straipsnio sankcijoje) laisvės atėmimo bausmės.

Šios problematikos kontekste verta paminėti ir nagrinėjamo klausimo pusę. Teismai, ypač tais atvejais, kai teisiami kaltinamieji padarę gana daug (dešimt ir daugiau) nusikalstamų veikų, paprastai, bendrindami bausmes dalinio sudėjimo būdu, prie griežčiausios iš jų prideda po tris mėnesius nuo kiekvienos kitos paskirtos bausmės. Viena iš priežasčių, kodėl taip daroma – nes, pridėjus po didesnę dalį kiekvienos iš bausmių, galutinė subendrinta bausmė bus paskirta tikrai itin griežta. Pavyzdžiui, jeigu kaltininkas padarė 20 nesunkių nusikaltimų – vagysčių (BK 178 straipsnio 2 dalis), už kiekvieną iš jų paskyrus po 3 mėnesius laisvės atėmimo, galutinė bausmė šias bausmes sudėjus išeis 5 metai laisvės atėmimo. Nors nusikaltimų skaičius iš tiesų gana nemažas, tačiau subendrinta bausmė atrodo pakankamai griežtai, todėl galima diskutuoti, ar 20 nesunkių nusikaltimų teisingai bus įvertinti 5 metų laisvės atėmimo bausme? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokiais atvejais daugiau atsižvelgia į padarytų nusikaltimų skaičių, o ne į galutinės bausmės dydį: galutinės subendrintos bausmės dydį nulėmė didelis nuteistojo įvykdytų nusikalstamų veikų skaičius, o ne savarankiškų jo įvykdytų nusikalstamų veikų pavojingumas, todėl švelninti jam paskirtą laisvės atėmimo bausmę nėra teisinio pagrindo (LAT 2K-101-648/2022)¹. Autoriaus nuomone, vis dėlto kai kuriais atvejais iš tikrųjų paskirta galutinė subendrinta bausmė gali būti per didelė, neteisinga ir neproporcinga.

Kai kuriais atvejais teisėsaugos institucijų praktikoje su tokia autoriaus pozicija netiesiogiai sutinkama. Štai vienoje apeliacine tvarka nagrinėtoje by-

¹ Kaltininkas buvo nuteistas subendrinta laisvės atėmimo bausme 6 metams ir 6 mėnesiams už trisdešimt tris nusikalstamas veikas, iš kurių dvidešimt šešios nusikalstamos veikos kvalifikuotos pagal BK 178 straipsnio 2 dalį (tarp jų ir viena, kvalifikuota pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 178 straipsnio 2 dalį), šešios pagal BK 187 straipsnio 1 dalį bei viena pagal BK 187 straipsnio 3 dalį. Aišku, galutinės bausmės dydį žymiai sumažino bausmės sumažinimas trečdaliu.

loje prokuroras nesutiko su kaltininkui paskirtomis bausmėmis už atskiras nusikalstamas veikas, taip pat galutine subendrinta bausme, todėl apeliaciniu skundu nurodydamas, kokios teisingos bausmės turėtų būti paskirtos už atskiras nusikalstamas veikas, kartu prašė po subendrinimo paskirti konkretaus dydžio subendrintą bausmę. Lietuvos apeliacinis teismas, tenkindamas prokuroro apeliacinį skundą, pažymėjo, kad „iš prokurorės prašomų paskirti bausmių dydžių bei jas subendrinus prašomos paskirti bausmės dydžio (2 metai ir 9 mėnesiai laisvės atėmimo) akivaizdu, kad formuluojant šį prašymą nebuvo laikytasi minėtos BK 63 straipsnio 4 dalyje numatytos taisyklės, kad pridedamos bausmės dalis negali būti mažesnė negu minimalus tos bausmės rūšies dydis. Šiuo nuosprendžiu net ir paskyrus mažesnio dydžio laisvės atėmimo bausmes, nei prašė prokurorė, ir jas subendrinus apėmimo ir dalinio sudėjimo būdais, subendrinta bausmė, pridėjus minimalią pridedamos bausmės dalį, būtų gerokai griežtesnė nei ta, kurią paskirti yra prašoma prokurorės apeliaciniame skunde, ir sudarytų 6 metus ir 11 mėnesių. Taigi, esant šiai situacijai, tačiau vadovaujantis BPK 320 straipsnio 4 dalimi, kuri numato, kad nuteistojo padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde, šiuo nuosprendžiu V. P. paskirtas bausmes bendrinant apėmimo ir dalinio sudėjimo būdais, skirtina subendrinta bausmė, kuri neperžengia apeliacinio skundo ribų ir atitinka prokurorės apeliaciniame skunde nurodomą bausmės dydį“ (Lietuvos apeliacinis teismas 1A-96-658/2023).

Šioje byloje kaltininkas buvo pripažintas kaltu padaręs 29 tyčines, baigtas nusikalstamas veikas: 28 apysunkius nusikaltimus ir vieną nesunkų nusikaltimą. Todėl kyla klausimas, ar sudėjus visas bausmes beveik 7 metų laisvės atėmimo bausmė būtų teisinga, proporcinga ir atitinkanti padarytų nusikalstamų veikų pavojingumą, ne vien tik skaičių. Šioje byloje net ir prokurorui tokia bausmė galimai pasirodė per didelė, todėl prokuroro skundo reikalavimas apsiribojo prašymu skirti daugiau nei du kartus mažesnę laisvės atėmimo bausmę. Autoriui nekyla abejonių, jog prokuroras žinojo jau kelerius metus galiojančius baudžiamojo įstatymo reikalavimus dėl pridedamų bausmių dydžių, tačiau sąmoningai pasirinko būtent žymiai mažesnę bausmės dydį. Šiuo atveju teismas buvo savotiškai įspraustas į kampą ir negalėjo savarankiškai padidinti kaltininkui bausmės, kuri būtų atitikusi BK reikalavimus.

Dar įdomesnė situacija būtų, jeigu kaltininkas būtų teisiamas ne dėl keliasdešimties, o dėl kelių šimtų nusikaltimų. Štai pavyzdys iš teismų praktikos, kai dar nebuvo įstatymiškai nustatytas reikalavimas pridėti bent po minima-

lų bausmės dydį: nuteistasis M. K. per itin trumpą laikotarpį padarė 229 nusikalstamas veikas, numatytas BK 182 straipsnio 1 dalyje, BK 182 straipsnio 3 dalyje, 22 straipsnio 1 dalyje ir 182 straipsnio 1 dalyje, 214 straipsnio 1 dalyje, 215 straipsnio 1 dalyje, už kurias jam buvo paskirta galutinė subendrinta bausmė – laisvės atėmimas 5 metams 2 mėnesiams. Pažymima, kad apylinkės teismas bendrindamas bausmes tarpusavyje dalinio bausmių sudėjimo būdu prie griežčiausios 2 metų 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmės už kitas nusikalstamas veikas pridėjo po itin mažą dalį bausmių. Bausmių apėmimo būdu buvo subendrintos (apimtos) tik 5 bausmės už baudžiamuosius nusižengimus (Klaipėdos apygardos teismas 1A-56-557/2014). Tai reiškia, kad prie 2 metų 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmės buvo pridėta dalis bausmių, paskirtų už likusius 223 nusikaltimus. Taigi iš viso prie griežčiausios bausmės buvo pridėti 2 metai ir 8 mėnesiai laisvės atėmimo bausmių už visus likusius nusikaltimus, o tai atitinka maždaug 970 dienų. Vadinasi, iš už kiekvieną nusikaltimą paskirtos bausmės buvo pridėta vos po 4,3 dienos (970/223). Ir tokia bausmės dalis yra labai tolima nuo tų trijų mėnesių, kurie šiuo metu privalomai turi būti pridedami. Galime paskaičiuoti, kokia galutinė bausmė turėtų būti paskirta M. K., jeigu teismas pagal šiuo metu galiojantį reguliavimą būtų turėjęs pridėti bent po 3 mėnesius nuo kiekvienos bausmės. Galime net sušvelninti situaciją ir skaičiuoti, jog kiekviena iš dalinio sudėjimo būdu skiriamų bausmių būtų 3 mėnesiai (tai yra laikant, kad griežčiausia paskirta bausmė taip pat būtų 3 mėnesiai). Tokiu būdu galutinė bausmė, prie 3 mėnesių pridėjus 223 bausmes po 3 mėnesius, išeitų 672 mėnesiai, arba 56 metai laisvės atėmimo (!!!). Žinoma, kad maksimali bausmė galėtų būti tik (!) 20 metų laisvės atėmimo (BK 63 straipsnio 7 dalis), bet net ir tokia bausmė, kad ir dėl kelių šimtų padarytų iš esmės turtinio pobūdžio nusikaltimų, tikrai negali būti laikoma teisinga, proporcinga ir pagrįsta. Šis pavyzdys dar kartą patvirtina, kad galimos situacijos, kad baudžiamajame įstatyme įtvirtintas reikalavimas pridėti bent po 3 mėnesius laisvės atėmimo gali sudaryti prielaidas paskirti itin didelę ir neproporcingą bausmę. Todėl kai kuriais atvejais įstatymų leidėjas turi teismui suteikti galimybę nuo šios taisyklės nukrypti ir pridėti mažiau nei minimalų įstatyme įtvirtintą bausmės dydį.

Tokio pobūdžio byloje susiduriama ir su kita problema. Analizuojant priimtus teismų sprendimus, dažnai pastebima, kad teismai bausmes bendrina vadovaudamiesi dalinio bausmių sudėjimo būdu, nors iš esmės prideda visą paskirtą (3 mėnesių) laisvės atėmimo bausmę. Kasacinis teismas tokioje situa-

cijoje pažymėjo, kad „vien tai, kad taip subendrinus paskirtas bausmes dalinio sudėjimo būdu gaunama galutinė bausmė pagal savo dydį prilygsta bausmei, kuri būtų paskirta bausmes subendrinus visiško sudėjimo būdu, nesuteikia pagrindo daryti išvadą, kad baudžiamasis įstatymas pritaikytas netinkamai, nes teismas, subendrindamas bausmes, jokių BK 63 straipsnio nuostatų nepažeidė“ (LAT 2K-101-648/2022). Vis dėlto tokiose situacijose bausmės turėtų būti bendrinamos jas visiškai, o ne iš dalies sudedant, nes tais atvejais, kai už atskiras nusikalstamas veikas paskiriama minimali trijų mėnesių laisvės atėmimo bausmė, pridedama ne jos dalis, o visa bausmė.

Šiame kontekste reikėtų paminėti BK pakeitimo įstatymo projektą (BK įstatymo projektas, 2023), kuriuo, be kita ko, siekiama panaikinti visišką bausmių sudėjimą, numatytą BK 63 ir 64 straipsniuose. Tokiu būdu siekiama, jog kaltininkui būtų paskirta ne tokia griežta galutinė subendrinta bausmė. Atsižvelgiant į paminėtas realias praktikoje pasitaikančias situacijas, kai tenka visiškai sudėti visas paskirtas bausmes, manytina, kad toks įstatymo pakeitimas gali kelti papildomų problemų bendrinant bausmes.

4. Bausmių bendrinimo problemos taikant BK 63 ir 64 straipsnius vienu metu

Teismams neretai tenka spręsti bausmių bendrinimo klausimus, kai, išnagrinėjus bylą ir paskyrus bausmę, šią bausmę būtina bendrinti su anksčiau paskirtomis bausmėmis tiek pagal BK 63 straipsnio 9 dalį, tiek pagal BK 64 straipsnį. Tokia situacija galima, kai nagrinėjamoje byloje asmuo (anksčiau teistas ir neatlikęs paskirtos bausmės) kaltinamas padaręs kelias nusikalstamas veikas, iš kurių dalis buvo padaryta iki nuosprendžio pirmoje byloje priėmimo, o kita dalis – jį priėmus, tačiau neatlikus šiuo nuosprendžiu paskirtos bausmės, pavyzdžiui, laisvės atėmimo bausmės atidėjimo metu.

Įprastai teismai bendrindami bausmes pirmiausia jas subendrina nagrinėjamoje byloje, o tuomet imasi bendrinti paskirtą subendrintą bausmę su tuo metu įsiteisėjusiais nuosprendžiais paskirtomis bausmėmis. Ir tai daro vadovaudamiesi BK 63 ir 64 straipsniuose nustatytais taisyklėmis. Todėl minėtoje situacijoje kyla klausimas – jeigu bausmės, paskirtos nagrinėjamoje byloje, buvo subendrintos, kokių reguliavimų remiantis jas bendrinti su kitu nuosprendžiu paskirta bausme? Vienas iš būdų – nauju nuosprendžiu paskirtą subendrintą bausmę bendrinti vadovaujantis tiek BK 63, tiek BK 64 straipsniu.

Kitas būdas – iš karto nebendrinti tarpusavyje nauju nuosprendžiu paskirtų bausmių. Tada pirmiausia bendrinti bausmes, paskirtas už nusikaltimus, kurie buvo padaryti iki pirmojo nuosprendžio priėmimo su pirmesniu nuosprendžiu paskirta bausme pagal BK 63 straipsnio 9 dalį. Tuomet šią subendrintą bausmę subendrinti su nauju nuosprendžiu paskirta bausme už nusikaltimus, padarytus po pirmo nuosprendžio ir neatlikus paskirtos bausmės. Tačiau tokiu atveju atrodytų, lyg būtų „iš anksto“ išbendrinamos nauju nuosprendžiu turimos subendrinti bausmės. Renkantis būdą, kuriuo būtų bendrinamos bausmės, reikėtų vadovautis kasacinio teismo suformuotu ir autoriaus jau minėtu principu (taisykle), jog *„teismas, skirdamas galutinę subendrintą bausmę, privalo užtikrinti, kad asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn lygiai taip pat, kaip tai būtų daroma ne keliais, o vienu apkaltinamuoju nuosprendžiu“*. Tačiau ši taisyklė aktuali tik taikant BK 63 straipsnio 9 dalį, nes tik tokiu atveju galima kalbėti apie vieną baudžiamąją bylą ir vieną nuosprendį dėl visų nusikalstamų veikų. Kai naujas nusikaltimas padaromas po nuosprendžio priėmimo (neatlikus paskirtos bausmės), nėra jokios galimybės, kad tokios bylos būtų nagrinėjamos vienu metu. Vadovaujantis tokia logika, galima teigti, kad pirmiausia reikėtų subendrinti nauju nuosprendžiu paskirtas bausmes už nusikaltimus, kurie buvo padaryti iki pirmo nuosprendžio, tuomet šią subendrintą bausmę bendrinti su pirmuoju nuosprendžiu paskirta subendrinta bausme ir tik tada šią subendrintą bausmę – su nauju nuosprendžiu paskirta bausme (ar bausmėmis) už nusikaltimą, padarytą po pirmo nuosprendžio. Įdomu tai, kad galutinės bausmės dydžio nustatymas dažnai nėra susijęs su bausmių bendrinimo eiliškumu ar taisyklėmis, įtvirtintomis BK 63 ir 64 straipsniuose. Iš esmės tokio pat dydžio galutinė bausmė gali būti paskiriama taikant įvairius bausmių bendrinimo būdus bei pasirenkant skirtingą eiliškumą, kai kuriais atvejais net nukrypstant nuo formuojamos kasacinio teismo praktikos. Štai vienoje iš bylų kasacinis teismas pažymėjo: *„Sutiktina su prokuroro kasacinio skundo argumentais, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė baudžiamojo įstatymo nuostatas, reglamentuojančias bausmių bendrinimą <...>. Kita vertus, teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bausmių skyrimo ir bendrinimo klausimą, daro išvadą, kad nagrinėjamoje byloje padarytos klaidos neturėjo neigiamos įtakos galutinei subendrintai bausmei, t. y. dėl šių klaidų nuteistojo teisinė padėtis nebuvo nepagrįstai pabloginta ar pagerinta. <...> tokia situacija atsiduria BK 63 ir 64 straipsniuose nustatytų bausmių bendrinimo taisyklių sandūroje, todėl svarbiausias teismo pritaikyto bausmių bendrinimo teisėtumo*

kriterijus tokiu atveju yra galutinės bausmės dydžio teisinis pagrįstumas“ (LAT 2K-114-788/2021). Taigi, kaip ir minėta, pagrindinis akcentas tenka galutinei bausmei, kurios dydis gali gautis vienodas net ir taikant netinkamus bendrinimo būdus. Todėl net ir netinkamas bausmių bendrinimo būdų ar eiliškumo pasirinkimas savaime nereiškia, kad kaltininkas bus nubaustas neteisingai ar kad bus padaryti esminiai ir grubūs baudžiamojo įstatymo pažeidimai. Tačiau kai kuriais atvejais tokie pažeidimai gali lemti neproporcingos galutinės bausmės paskyrimą, todėl, autoriaus nuomone, šiuos klausimus teismams būtina atidžiai ir rūpestingai spręsti.

Dar daugiau problemų dėl bausmių bendrinimo kyla, kai teismams reikia subendrinti ne du ar tris nuosprendžius (jais paskirtas bausmes), bet kai tokių nesubendrintų nuosprendžių būna daugiau nei penki ir kai kiekviename iš jų dar būna paskirta subendrinta bausmė. Tokiu atveju tenka ne tik skaičiuoti galutinę subendrintą bausmę, ją parenkant tokią, kokia ji būtų visas bausmes skiriant vienoje byloje, bet ir pasitelkti matematikos žinias, nes kai kuriais atvejais tinkamų ir teismų praktiką atitinkančių taisyklių parinkimas tampa itin sudėtinga užduotimi jų sprendžiančiam teisėjui. Tačiau ši tema reikalauja atskiro tyrimo ir būtų puiki plotmė ateities mokslinėms analizėms.

Išvados

1. Pirmosios instancijos teisme išnagrinėjus bylą ar vykdymo procese sprendžiant bausmių bendrinimo klausimus būtina atsižvelgti ir įvertinti kitų bendrinamais nuosprendžiais paskirtų bausmių patikrinimą apeliacine ir kasacine tvarka. Galutinės subendrintos bausmės paskyrimas negali prieštarauti aukštesnės instancijos teismo pateiktam išaiškinimui dėl bausmės individualizavimo, kadangi priešingu atveju žemesnės instancijos teismas savo sprendimu gali „keisti“ aukštesnės instancijos teismo sprendimą.
2. Teismai bendrindami bausmes neretai vis dar nemotyvuoja pridedamų bausmių dydžio ir nenustato konkrečių pridedamų bausmių dalių, o tai yra imperatyviai numatyta baudžiamajame įstatyme bei aukštesnės instancijos teismų laikoma baudžiamojo įstatymo pažeidimu, tačiau neesminiu. Autoriaus vertinimu, ateityje tokių pažeidimų turi mažėti, nes teismai vis labiau kreips dėmesį tiek į baudžiamojo įstatymo (naujas) nuostatas, tiek į aukštesnės instancijos teismų priminimus apie tokią pareigą.

3. Siūloma pakeisti baudžiamojo įstatymo reguliavimą taip, kad teismas būtų įpareigotas, bendrindamas nuosprendžiais anksčiau subendrintas bausmes, atsižvelgti į bausmių, paskirtų už atskiras nusikalstamas veikas, skaičių ir minimalų atitinkamų bausmių dydį. Atsižvelgiant į tokį teisinį reguliavimą, turėtų būti privaloma pridėti subendrintos bausmės dalį, kuri nebūtų mažesnė nei minimalių bausmių, paskirtų už atskiras nusikalstamas veikas, suma tuo atveju, jeigu teismas bausmes bendrintų dalinio bausmių sudėjimo būdu. Taip būtų išvengta situacijų, kai nepagrįstai paskiriama per švelni galutinė subendrinta bausmė.
4. Siūloma pakeisti baudžiamojo įstatymo reguliavimą arba keisti esamą teismų praktiką taip, kad bendrinant laisvės atėmimo bausmes tais atvejais, kai minimalus laisvės atėmimo bausmės dydis yra nustatytas BK Specialiojoje dalyje konkretaus straipsnio sankcijoje, pridedamos bausmės dalis (jeigu bendrinama dalinio bausmių sudėjimo būdu) negalėtų būti mažesnė nei trečdalis šio dydžio. Toks reguliavimas leistų užtikrinti proporcingos bausmės paskyrimą, kai kelios bausmės buvo paskirtos dažniausiai už sunkius ar labai sunkius nusikaltimus.
5. Autoriaus vertinimu, reikalavimas pridėti bent po minimalų laisvės atėmimo bausmės dydį, šias bausmes bendrinant dalinio sudėjimo būdu, kai kuriais atvejais sudaro sąlygas paskirti itin didelę ir galbūt neteisingą galutinę bausmę. Tokia situacija gali susidaryti tada, kai kaltininkas baudžiamas už keliasdešimties ar kelių šimtų nusikaltimų padarymą.

Literatūra

- Chlebinskaitė, K. (2008). Subendrintos dalinio bausmių sudėjimo būdu bausmės skyrimas, tinkamai įgyvendinant *nulla poena sine lege* principą. *Teisė*, 66(1), 34–45.
- Girdenis, T. (2012). Bausmių bendrinimas su ankstesniu nuosprendžiu paskirtomis ir subendrintomis bausmėmis pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 63 straipsnio 9 dalį. *Socialinių mokslų studijos*, 4(1), 299–308.
- Girdenis, T. (2010). *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S).
- Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. balandžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-56-557/2014.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8, 13, 18, 25, 27, 30, 37, 38, 39, 39-2, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 52, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72-2, 72-3, 73, 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 98, 244 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 6-1, 27-1, 40-1, 58-1, 72-5, 72-6, 72-7, 72-8 straipsniais įstatymo projektas, 2023-02-21, Nr. 23-2299.

- Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2023 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-96-658/2023.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės teisėjų sesijos 2007 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-193/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 7 teisėjų kolegijos 2018 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-1-1073/2018.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-6-976/2021.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114-788/2021.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244-976/2021.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-101-648/2022.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-628/2023.
- Namavičius, J. (2018). Atsižvelgimas į užsienio valstybės teismo apkaltinamąjį nuosprendį nagrinėjant naują baudžiamąją bylą Lietuvoje. *Teisės problemos*, 1(95), 5–25.
- Panevėžio apygardos teismo 2017 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-249-531/2017.
- Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-464-626/2016.
- Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. rugsėjo 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-414-988/2022.
- Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. spalio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-587-1036/2022.
- Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-34-988/2023.
- Vilniaus regiono apylinkės teismo Trakų rūmų 2022 m. liepos 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1-36-804/2022.
- Vilniaus regiono apylinkės teismo Trakų rūmų 2022 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-948-804/2022.
- Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. birželio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1481-1100/2020.
- Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. liepos 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1505-1015/2020.
- Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. kovo 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-148-827/2022.